

EVA ERSON

Tankevärldar – om språkspel och könshierarkier

*Varför kan en till synes oskyldig
»rolig» historia vara uttryck för kvinno-
förakt? Det är en fråga som Eva Erson
söker belysa med hjälp av Wittgensteins språk-
spelsbegrepp. Hon visar också hur makt-
asymmetrin mellan könen avspeglas i språket,
något som präglar hela den västerländska
tanketraditionen.*

I denna artikel vill jag placera in språket i ett vidare sammanhang än vad som vanligtvis görs. Fenomen som språk, tänkande, kunskap och värderingar är för mig nära länkade till varandra och djupt förankrade i vår erfarenhet av omvärlden. Jag kommer att ta upp

- en språksyn som i sig innesluter ett resonemang om olika kunskapsvärldar och i samband därmed också hur kvinnors och mäns arbetsdelning formats
- något om vetenskapens »objektivitet»
- konstruktionen av sexualiteten
- värderingar omkring arbete, sexualitet och språk
- makten över samhällets institutioner, däribland språkvetenskapen.

Jag avslutar artikeln med ett exempel på språkspel och ett resonemang kring detta.

Språkteori och »verklighet»

Den rådande lingvistiska traditionen behandlar framför allt språket som *system* och har då god användning för abstrakta modeller. Man vill t ex klargöra distinktioner inom fonetiken eller kartlägga syntaxen. Men även när man vill undersöka företeelser i nuets levande *språkbruk* tycks man hellre utgå från det abstrakta modellbyggandet än från verk-

lighetens förbryllande komplexitet. Model- lens klara avgränsningar och definitioner läggs som ett raster över den mångtydiga verkligheten och låser därmed seendet. Jag vill i stället diskutera språket som kulturellt betydelsebärande fenomen med utgångs- punkt i »verkligheten». En bas för en sådan ansats erbjuder den österrikiske filosofen Ludwig Wittgensteins språkspelsteori och jag ska strax återkomma till detta.¹

Vår uppfattning om verkligheten skapas ur erfarenhet och socialt samspel, och det mest påtagliga verktyget i vår kontakt utåt är språket. Men också för ett tankens »greppande» av det upplevda, då vi bearbetar och bygger vår förståelse av världen, är språket centralt. Språket laddas med innebörder utifrån de sammanhang där det använts och mött oss. Ett litet barn ställs språkligt inför en svår uppgift då hon får uppmaningen »Ge mig äpplet!»² När hon första gången möter uppmaningen använder hon framför allt sin icke-verbala tolkningsförmåga, dvs sin förmåga att tolka röstlägen, ansiktsuttryck, gester m m hos den vuxna,³ men samtidigt är hon också trevande i färd med att förvärva en rad färdigheter; kognitiva, språkliga, visuella och motoriska. Hon kommer gradvis att tillskansa sig en förståelse av den komplicerade frasen »ge någon något» och lära sig vem »mig»

är i varje speciell situation, hon lär sig begreppet 'äpple' och att urskilja äpplet bland en mängd andra föremål. För att visa full begreppskompetens måste hon också räcka ut handen, gripa äpplet och överrätta det. Kärnan i detta resonemang är att språk inte går att skilja från vår upplevelse av verkligheten; genom upplevelsen lär sig barnet att förstå, se, handla och tala samtidigt. Vår förmåga att samordna intryck från olika sinnen är avgörande för vår inlärningsförmåga och förmodligen en förutsättning för begreppsbyggnad och språk.⁴

Att från början lära sig behärska ett språk är att samtidigt och successivt lära sig uppfatta verkligheten, hantera den och ha ett språk för den, verbaliserbart eller ej! De situationer där vi använt eller upplevt orden fyller dem med innehåll som formar vår begreppsvärld. Att lära sig begreppet solidaritet innebär att bli förtrogen med typiska exempel på solidariska handlingar, att förstå vad en solidarisk människa är osv men också att lära sig tydliga motexempel och gränsfall – då har vi införlivat begreppet i vår språkliga kompetens. Basen för detta »språk- och medvetandebyggande» är erfarenheten, kroppens närvaro i olika sammanhang. Vi kan alltså inte skaffa oss en språklig kompetens endast genom att hämta orden ur ett lexikon eller genom att »matas» med ordens betydelser rent mekaniskt. För att kunna utveckla ett nyansrikt och kraftfullt språk, ett kritiskt tänkande och en intelligent och känslomässig lyhördhet för omvärlden behöver vi en mångsidig erfarenhet.

Wittgensteins språkspelsbegrepp

Detta resonemang bottnar i den nyss nämnde filosofen Ludwig Wittgensteins *språkspelsbegrepp*.⁵ Språk och handling är, menar han, ouplösligt förenade med varandra och alla de olika språkspel vi ingår i både bygger och har som sin bas en *livsform*. Att behärska ett språkspel betyder att i ord och handling visa att man tillägnat sig de oskrivna regler, utsagda antaganden, attityder, värderingar och normer som t ex en viss grupp – eller en viss kultur – omedvetet eller medvetet delar. Mina uttalanden blir därmed i sig handlingar

och ställningstaganden och *bär* min världsåskådning, människosyn, jagbild, kunskapsyn etc; en hel bakomliggande värld av antaganden, tysta och osynliga eller utsägbara och påtagliga kommer till uttryck i mitt språkliga handlande.

Wittgensteins språkspelsteori ger oss således en *förbindelseled* mellan språk och verklighet; orden (eller frasen) är något betydligt mer än en semantisk representation av verklighetens föremål och företeelser, och det finns därmed ingen betydelse hos ett vardagsspråkets ord som är möjlig att generellt fastslå. I »tomrummet» mellan orden och verkligheten »framhandlas», skapas innebörder, genom språkspelet – dvs genom bruket av språket i vardagslivets situationer, genom praxis, byggs en bro mellan ord och verklighet.

»Ett ords betydelse är dess användning i språket», säger Wittgenstein (*Filosofiska undersökningar*, §43). Med 'användning' förstås då, i enlighet med ovanstående resonemang, något mer än att ordens innehåll och innebörd en gång har formats av bruket – i vardagslivet omformas ju innebörden ständigt genom nya brukssituationer. Men dessutom inbegriper språkspelsbegreppet också ordens användning i en speciell kontext. Så utgör t ex religionsutövning, som ju sker genom vissa ritualiserade former, verbala och icke-verbala, ett språkspel. Orden får ytterst sin betydelse av den roll de spelar i sådana komplexa sammanhang. I en annan typ av »invant» språkspel, mellan två makar t ex, behövs kanske däremot inga ord.

Att språkspelsbegreppet binds till bruk och pragmatik på detta sätt kan kanske förleda oss att tro att språkspelet ibland bara kan uppfattas som ett uttryck för en enskild persons sociala och psykologiska villkor. Men språkspelet ska förstås i ett större sammanhang och kan abstraheras till en överideologi, t ex till västerländska förhållningssätt till liv och kunskap. Ett »större» språkspel (som t ex västerländsk syn på liv eller positivismens syn på kunskap) kan inrymma och omfatta andra »mindre» språkspel.

Kärnpunkten i Wittgensteins språkspelsbegrepp är »det osägbara». Språkspelen får och kan inte »av forskningsskäl» fastslås och

tydliggöras genom klara avgränsningar och definitioner och de kan därför inte heller exakt, i explicita termer, beskrivas. Eftersom de är genomsyrade av vår moraliska hållning förmår vi med språket bara snudda vid deras fulla betydelse och den kan vi endast närma oss genom vissa »upplysande» exempel och insiktsskapande, tolkande förklaringar och analogier. Wittgenstein förkastar m a o definitioner som ett medel till förståelse av språkspelen – i stället ska innebörder levandegöras med exempel hämtade ur verkligheten.

Olika erfarenhetsbakgrunder

Genom den sociala och kulturella fostran som vi alla genomgår har begrepp fyllts med olika innebörder för olika personer. Inskolad i t ex en yrkesideologi ingår jag i ett speciellt språkspel; jag ser arbetsinsatser, nackdelar och fördelar etc genom specialfärgade glasögon. Så t ex har begreppet effektivitet inom Riksförsäkringsverket i undersökningar visat sig ha mycket olika innebörd för de försäkringsanställda och för själva myndigheten.⁶ Först i en analys av deras olika språkspel framgick det att effektivitet för myndigheten betydde att så många försäkringsärenden som möjligt klarades av på kortast möjliga tid. För de försäkringsanställda, som mestadels var kvinnor och vilkas arbete var att ta hand om försäkringstagarna, betydde det visserligen att man snabbt fick undanstökade en del rutinärenden men framför allt att man fick extra tid och utrymme för mer komplicerade ärenden. Som handläggare kunde de därmed göra en god bedömning och fatta beslut som försäkringstagarna blev nöjda med.

Så bygger olika språkspel på olika antaganden om och förhållningssätt till omvärlden; de bygger på olika uppfattningar om vad som är värt att vårda, ägna sig åt och kämpa för. Mitt språkspel och min livsform gör det kanske självklart för mig att arbeta för individuell framgång eller bruttonationalproduktens höjande. Lika självklart kan det vara för min kollega att i sin livshållning prioritera en solidarisk hållning på arbetsplatsen eller miljösträvanden.

Utifrån biologiskt kön bemöts flickor och pojkar olika redan från början av sina liv. Talrika exempel kan anföras från språksociologisk litteratur, men jag nöjer mig med att här konstatera att denna vår fostran genom barndom och ungdom (och förresten genom hela vuxenlivet) ställer olika krav på könen och ger därmed olika träning och beredskap för vuxenlivets offentlighet och ett framgångsrikt agerande där. Sådana förhållningssätt mot flickor och pojkar upprepas timme efter timme, dag efter dag, vecka efter vecka, år efter år. Till slut införlivas de föreställningar om kvinnligt och manligt som förmedlas utifrån, från föräldrar och lärare och från t ex medier, med den egna jagbilden.⁷ Den starka ideologiska kraften i en sådan formning förklarar också varför vi inte ifrågasätter innehållet i den. Ett ifrågasättande blir ofta omöjligt för en ung och oerfaren person när intressena att vidmakthålla de rådande strukturerna blir för starka hos vuxna och makthavare.⁸ Den självbild som flickor och pojkar på detta sätt genomsyras av gör det sedan naturligt för dem att söka sig till olika verksamhetsfält.

Platon och kunskapen

Det finns här en nära koppling mellan familjens och samhällets fostran av individerna, som är synlig i våra förhållningssätt och i val av verksamhetsfält, och en kunskapssyn som verkat och accentuerats genom årtusenden. Den i dag förhärskande kunskapssynen förespråkar rationella och faktaorienterade förhållningssätt till verkligheten. Vi litar alltså hellre på exakta definitioner än på insikter som bygger på reflekterad erfarenhet, och vi tror att ju fler klara fakta vi har samlat in om någon företeelse desto närmare sanningen har vi kommit.

Men dessa uppfattningar är inga »moderna tiders påfund». Den rationella ansatsen finns redan hos Platon vars filosofi – p g a genomslagskraften i hans verk över århundradena – cementerat uppfattningen att endast det som kan uttryckas i exakta termer och klara ord är värt att kallas kunskap.

Vägen till kunskap gick enligt Platon genom tanken. Han gjorde här en total tudel-



Foto: Tuija Lindström / Bildhuset.

ning mellan tanke och materia, mellan ordning och kaos, mellan idévärldens renhet och sinnevärldens låghet. Det mer eller mindre underförstådda antagandet var att kvinnan representerade det materiella, fysiska och orena som mannen inte skulle beblanda sig med. Hon stod för naturen och sinnesupplevelsernas värld, för kaos. Förlösning ur denna fysiska värld och ett tillstånd av klarhet kunde mannen nå genom att tankevägen intensivt söka kunskap om den högre idévärlden. Möjligheten att nå denna kunskap ökades genom ett konkret avståndstagande från jordisk sinnlighet och det som Platon kallade

aggressiv kärlek, dvs sexualitet. Därmed har Platon också upprättat en hierarki, som delvis står sig »väl» än i våra dagar, där det manliga ges större värde än det kvinnliga och där teoretiska konstruktioner av »verkligheten» ofta får högre status än den direkt påtagliga erfarenheten. För Platon var studier och erfarenhet av den omgivande världen värdelösa eller rent av förledande; de höll ju mannen borta från det i grunden verkliga och sanna, idévärlden.⁹

Om vi kan finna grunden för nutidens rationella förhållningssätt hos Platon så kan vi i 1600-talets »naturvetenskapliga revolution»

och naturvetenskapernas vidare utveckling se en förklaring till en stark faktaorientering. Naturens fenomen blev nu värda att utforska direkt genom experiment och observationer. Jag vill då påminna om att naturen och kvinnan i litteraturen tiderna igenom identifierats med varandra och att sexuell symbolik och metaforik varit medel att beskriva naturen.¹⁰ En sådan identifikation framträder också ymnigt i sexuella metaforer i skrifter av den moderna vetenskapens fäder såsom t ex Francis Bacon, Thomas Hobbes och Robert Boyle. Genom att mycket starkt betona kunskapsvärdet i det aktiva utforskandet av naturen gav dessa skrifter ett starkt ideologiskt stöd åt de ekonomiska intressenter som ville exploatera jordens tillgångar. Det Bacon således pläderar för är en »manligt aggressiv» hållning mot naturen.

Både för Platon och Bacon är det fråga om hierarkier mellan man och kvinna, mellan tanke och praktisk kunskap, men Bacon inlemmar i sin modell för kunskapssökande den aggressivitet, det aktiva utforskande av världen, som Platon tog avstånd från. Naturen (»kvinnan») är objektet för denna erövring, och ibland underförstått, men ännu oftare uttalat, är att kvinnan aldrig kan bli ett kunskapssökande subjekt, eftersom hon definitionsmässigt saknar de egenskaper som krävs och som är mannens själva essens, dvs förnuft och aktivitet.

Därmed har den naturvetenskapliga revolutionens företrädare med gedigen bas hos Platon formulerat ett ideal för kunskapssökande som i stort förfarande bestämmer vad som *är* vetenskap och värdefull kunskap och vilka som kan söka den.

Om nu Bacon till skillnad från Platon också för fram det empiriska, erfarenheten som kunskapskälla, så betyder naturligtvis inte det att allt är värt att observera eller att allas erfarenhet har värde. Det är det naturvetenskapliga utforskandet och naturvetenskapliga metoder som har status.¹¹ En förmåga som formats genom »vanlig» livspraktik och vardagens arbete och gradvis vuxit till reflekterad kunskap blir sällan eller aldrig värd att dokumentera eller lyfta fram. När läkarvetenskapen genom metodiska observationer kommit fram till en ny behandling

mot gallsten tillskrivs detta ett större värde än sjuksköterskans med erfarenheten vunna förmåga att stödja en dödssjuk patient i hennes nöd. Det konkret formulerbara, det mätbara och lönsamma, är måttstocken för vad som är värt att arbeta med, utforska och diskutera.

»Objektiv» kunskap

Rationell analys och insamling av verifierbara fakta är metoder att närma sig en förståelse av verkligheten som befästs och accentuerats genom historien. Genom naturvetenskapens vidare utveckling »förvandlades» världen från organism till ett mekaniskt urverk, förutsägbart i sina rörelser. En »positiv» kunskap om världen förutsätter att kunskapen tillkommit genom experiment eller observation och den kunskapen anses »regelstyrd, kontextlös och empiriskt verifierbar».¹² I och med att resultaten därmed antas bli desamma oberoende av vem som gör experimenten eller observationerna vill man också hävda att kunskapen är objektiv, dvs fri från värderingar. Som sådan blir den då också uttryckbar i exakta termer och precisa begrepp. Under upplysningstiden befästes återigen förnuftets, det klara tänkandets och formulerandets betydelse för kunskapssökandet.¹³ »Vad du ej klart kan säga, vet du ej; med tanken ordet föds på mannens läppar: det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta» är ett citat som lever i den traditionen.¹⁴

Att jag här uppehållit mig vid vetenskapens teorier och metoder beror på att de i hög grad präglat vår uppfattning av vad som är värdefull kunskap över huvud taget, hur den kan nås och av vem och att detta också bestämt synen på manligt/kvinnligt. Utifrån etablerade gruppers intressen och värderingar har det skett och sker förfarande en snedvridning vid urval och definition av problem. Så investeras t ex enorma resurser i att kartlägga rymden och i att forska fram och tillverka nya vapenslag, medan samlade åtgärder för att avhjälpa redan kartlagda och akuta problem som t ex världssvälten inte förefaller lika angelägna. Stora satsningar som görs inom forskningen tycks således mer baseras på makt- och kontrollintressen än på intressen

att skapa bättre villkor för människor. Trots detta består många gånger vår tro att vetenskapen i grunden är opartisk och objektiv. Och därmed sker ingen förändring.

Konstruktionen av sexualitet

Att ta fasta på hur kvinnor och män fostrats till »könsroller» och till arbetsdelning mellan och inom olika verksamhetsfält räcker inte för att förklara den »annorlunda»-stämpel och nedvärdering som drabbar kvinnor. En ökad insikt om innehållet i, och intressena bakom, dessa fenomen leder således inte självklart till någon förändrad syn på och uppvärdering av kvinnor. För att till fullo förstå det ständiga förakt som möter kvinnor måste vi undersöka sexualitetens roll i västerländska samhällen. Kvinnoforskare som Jacqueline Zita, Deborah Cameron och Germaine Greer ser också *sexualiteten* som något ickematurligt utan som ytterligare en produkt av påverkan.¹⁵ Genom »the division of the erotic» formas mäns och kvinnors sexualitet och synen på den, vi görs till »maskuliner» och »femininer», säger Zita.¹⁶

Jag vill med några exempel visa på hur sexualitet konstrueras och de värderingar som frodas kring den. När kvinnor vid vetenskapliga experiment övertygats om att de befinner sig i sin premenstruella period utlöser detta hos många ett beteende som vi fått lära oss hör ihop med kvinnors sexualitet: i premenstrum blir vi aggressiva, deprimerade, mer ologiska än vanligt, vill fly eller dö från alltihop etc. Så väl internaliserat är alltså mönstret att det utlöses av att någon med vetenskaplig status hävdar att kvinnan strax ska ha menstruation. I stället för att uppskatta den ständiga rörelsen i vår kropp och den förhöjda förmågan till känslighet under premenstrum, har vi fått lära oss att vår kropps och vårt sinnes förändringar är negativa komplikationer i samhällsmaskineriet.¹⁷ Vår »eländes-känsla» i samband med menstruationen får därmed inte bara en fysiologisk utan framför allt en psykologisk förklaring.

Inom patriarkal, dvs tongivande, hävdvunnen och Freud-inspirerad forskning på området, ses kvinnors sexualitet som en avvikelse från normen; kvinnans »defekta»

kropp krymper hennes sexualliv. Patriarkal syn har fått både män och många kvinnor att tro att det är något fel på kvinnor som inte uppskattar de sexuella utlevelseformer som män har lärt sig är »de rätta». Många intervjuer visar att det som för kvinnor är själva kärnan i »kärleksakten» och som leder till sexuell tillfredsställelse är leken, kelandet, ömheten, närheten, värmen. Bara i relationen till en partner som inte själv är för »låst» i sin sexuella identitet och i sina värderingar eller för »reglementsenlig» i sin syn på sex vågar kvinnan kräva utrymme och själv forma sin sexualitet. Det som kvinnor finner väsentligt har av män benämnts och reducerats till »förspele» – vilket kommer före det »egentliga», dvs »penetrationen» – något som därför gärna kan hoppas över. Också ordet 'penetration' visar perspektivet; om kvinnor fått benämna hade ordet säkert blivit mindre krigiskt men kanske mer hotfullt för män, säger Deborah Cameron och leker med ordet 'omslutande' (»enclosure»)¹⁸. Resonemanget vill åskådliggöra att också sexualiteten i mycket är konstruerad. Utifrån konstruktionen tilldelas kvinnan återigen en underordnad och föraktad roll. På sexualitetens område görs hon utan återvändo till objekt. Slutsatsen av Camerons resonemang blir att det biologiska könet aldrig kan bortförklaras ur ett feministiskt perspektiv. Ytterst hänger förtrycket mot kvinnan ihop med synen på hennes sexualitet. Även på detta plan upprätthålls således en samhällskonstruerad hierarki.

Verbalt våld

Utifrån axiomat att män representerar det övergripande mänskliga, skapas ett språkspel, där patriarkala värden ständigt påverkar oss och styr vårt sätt att se och tolka. I *Feminism & Linguistic Theory* visar Deborah Cameron hur hierarkin mellan män och kvinnor återskapas och vidmakthålls i språket. I ett sexistiskt samhälle kommer ett genomsyrande kvinnoförakt till uttryck; det färgar hela språkspelet. En sexistisk anmärkning blir då något mer än en sårande förolämpning mot en enskild kvinna; den manifesterar och återskapar den av samhället sanktionerade sexismen och förtrycket av kvinnan. I språket utesluts, triviali-

seras och förödmjukas kvinnor – »legitimt» och dagligen – i sin sexualitet och i sitt biologiska kön.

Tydligast nedvärderande i vår kultur är den syn som pornografin ger av kvinnan och hennes sexualitet. Feminister har alltid sett pornografi som en symbol för mäns lust att objektifiera och förödmjuka. Senare analys av pornografiska bilder pekar på att bilderna är våld mot kvinnor, med liknande effekter på kvinnors självbild som fysiskt våld visat sig ha. Men objektifieringen av kvinnan möter oss alltså också i det verbala språket, i en mer eller mindre subtil »pornoglossi», dvs i ord och formuleringar där kvinnor nedvärderas sexuellt. Att ishockeypubliken i sin besvikelse tjuter »djävla fitta» efter en spelare förmedlar inte bara en värdering av spelaren utan också vad vår kultur anser om kvinnor.¹⁹ Sexuella förolämpningar, som direkt eller indirekt riktar sig mot kvinnor, är verbalt våld som talar om för oss vilka kvaliteter vi tilldelas i ett patriarkalt samhälle och vittnar om ett kvinnoförakt som skrämmar.

Som vi tidigare sett har grunden till denna objektifierande och föraktfulla bild av kvinnan formats genom historien. De tidiga naturvetenskaperna gjorde naturen till ett objekt för vetenskapen att utforska, och i framställningarna av dess förunderligheter liknades den vid kvinnan. Fortfarande finner vi starkt sexuellt laddade beskrivningar av naturen liknande dem som Bacon m fl en gång frossade i. Vid ett vulkanutbrott i staten Washington 1980 ställdes till en geolog frågan: »Vad kommer att hända härnäst med Mount St Helen?» Svaret blev: »Vi vet inte vad hon kommer att göra. Hennes länder skälver... Vi känner inte till hennes avsikter. Vetenskapsmännen har inte kunnat tränga tillräckligt djupt i henne med sina instrument.»²⁰ Vulkaner är som kvinnor och kvinnor som vulkaner – kaotiska, oberäknliga och farliga, och de ska helst tämjäs och domineras.

Men också när metaforiken faller så dröjer den sexistiska andan kvar. »Kvinnor har inte samma kapacitet som män när det gäller kvalificerade arbeten. De har inte männens förmåga till kreativt tänkande.» Jag citerar nu ett autentiskt exempel ur universitetsmiljö.

År 1987 uttrycker sig en 20-årig manlig statistikstuderande så om sina kvinnliga kamraters »möjligheter» att hävda sig på arbetsmarknaden. Att löneutvecklingen för kvinnor stagnerar kan enligt samme student tyda på att »kvinnor i 30-årsåldern utnyttjar 100% av sin kapacitet» medan männen där emot inte behöver anstränga sig lika mycket för att utföra samma arbete och därför i längden kan anförtros mer kvalificerade uppgifter. Utifrån detta undrar studenten också om det är »samhällsekonomiskt försvarbart att ge kvinnorna möjligheter till universitetsstudier då det finns farhågor att den inte kan utnyttjas».

Värdering kring kvinnligt och manligt språk

Inte allt kvinnoförakt är lika tydligt uttalat som inom pornografin och pornoglossin. Förtrycket i och genom språket gör sig gällande på flera plan. Flickors och pojkars, kvinnors och mäns språkliga prestation utsätts för ständig värdering och ställs i relation till ett önskat agerande och en given norm. Slutsatserna har bl a varit att flickor och kvinnor visar osäkerhet i sitt språkliga agerande och över huvud taget »presterar sämre» än pojkar och män, vilka är normen. Något är »bra», »kompetent» etc för att det utförts av män och något är »dåligt», visar »bristande logik» etc därför att det är kvinnor som står bakom. Värderingen kommer därmed att vidlåda inte bara det faktiska bruket utan också det som vi tror är kvinnligt bruk.

Gruppen för svenskprov vid Lunds universitet har gjort en undersökning beträffande bedömningen av flickors och pojkars centrala prov i årskurs 3 i gymnasiet.²¹ Man har då jämfört klasslärares bedömning av de egna elevernas uppsatser med andra gymnasielärares »blinda» bedömning av dem. I blindtestet har således elevens kön varit okänt. Det visade sig att de utomstående bedömare gav flickornas uppsatser ett högre betyg än vad deras lärare gjort. Pojkarnas betyg blev i stort oförändrade eller sänktes något. Gruppen för svenskprov konstaterar att det sker en systematisk undervärdering av flickornas presta-

tioner när det gäller deras skriftliga framställning och befarar att samma tendens råder beträffande deras termins- och avgångsbetyg.

Kontentan är att det inte är den språkliga produkten i sig som bedöms utan det kön som står, eller antas stå, bakom denna. I traditionell språksociologisk litteratur om kännetecknande drag i kvinnors språk träffar vi på vissa motsägelser som stöder ett sådant antagande. Vanliga påståenden är att »kvinnor är mer traditionsbundna i sitt språk» och »kvinnor vill klättra socialt och är därför benägna att imitera prestigebruk». Hur kvinnor på samma gång kan visa benägenhet att hålla fast vid det gamla och att ta efter det nya förklaras inte. I stället värderar (och fördömer) man! I vårt samhälle förknippas lätt bundenhet till traditionen med bakåtsträvande, och enligt vissa stereotypa omdömen skulle detta vara en kvinnlig egenskap. I en annan patriarkal kultur, på Madagaskar, är det kvinnorna som med sitt språk *bryter* traditionella gränser och männen som vårdar traditionen (Cameron, s 49-50). Men också där är det alltid mannen som gör det rätta!

Makten över samhällets institutioner

Som jag nyss antytt behöver språkforskningen hitta alternativa eller kompletterande förklaringar till skillnader mellan kvinnors och mäns språkbruk. Deborah Cameron anser att en lång och ovederhäftig tradition »fastslagit» hur kvinnor pratar. Det är en tradition som bygger på explicita regler om hur kvinnor bör vara (mjukt talande och tillbakadragna (Jespersen)) och på en kvinnoföraktande »folklingvistik», som är ett hopkok fördomar om kvinnors språk (pladdrande och ologiska (också Jespersen)).²² Och kvinnor *har* utifrån sin maktlösa samhällsposition låtit sig intalas hur de är och kunnat kontrolleras med sådana omdömen. Behovet av en trygg könsidentitet har gjort att vi lärt oss en »passande» kvinnlig tystnad i en mängd sammanhang. De gånger vi brutit den vallen har vi oftare fått känna oss osynliggjorda eller förlöjlighade än uppmuntrade av en respektfull respons. I värsta fall har vi också själva trott att vi är ologiska eller inte kan hålla oss till äm-

net. Och visst är det så att många kvinnor känner sig frångagna sin uttrycksförmåga i mer offentliga talsituationer och tiger still. Detta beror nu inte på, säger Deborah Cameron, att kvinnor skulle ha ett mer begränsat språk, som traditionell forskning ibland hävdar. Inte heller beror det på att män har tillskansat sig total kontroll över språket och bestämt innebörder och därmed hållit kvinnor utanför, som t ex Dale Spender påstår i *Man-Made Language*. Förklaringen, enligt Cameron, ligger i stället i att män haft makten – ibland i årtusenden – i samhällets institutioner, dvs inom kyrka, vetenskap, rättsväsende, utbildningsväsende, medier etc, och utformat ritualer och mönster där. Utifrån den positionen har de också utvecklat en där gångbar »diskurs» eller, som Wittgenstein skulle säga, ett språkspel som är genomsyrat av en mängd underförstådda antaganden, fördomar och attityder, vilka aldrig tydliggörs eller kanske ens *kan* tydliggöras. Efter-som kvinnor inte historiskt haft tillträde till dessa institutioner och kunnat delta i formandet av språkspelet, är de inte heller förtrogna eller »impregnerade» med det. Detta sammantaget – att som kvinna vilja hålla fast vid sin identitet och sitt språk, att veta att ens ord pga ens biologiska kön inte gäller och att dessutom ställas inför ett främmande språkspel – »berövar» förvisso kvinnor ordet i många situationer. Språket som förmåga tillhör alla, men språket som institution kan kontrolleras av en elit, som således formulerar regler för »det legitima språket» och har den enväldiga rätten att värdera utförandet.²³

... och över språkvetenskapen

Den för oss, i detta sammanhang, särskilt intressanta institutionen är *språkvetenskapen*, där ideologibärande och preskriptiva förhållningssätt just utformats av män. För att undgå de komplikationer som ligger i studiet av det talade, föränderliga, och också under långa perioder nedvärderade, vardagsspråket har språkvetare helst ägnat sig åt språket som abstrakt system, med anspråket att de sysslat med objektiv och värderingsfri vetenskap. Men feminister hävdar nu alltså att



Foto: Tuija Lindström / Bildhuset.

också den språkvetenskapen är genomsyrad av kulturella och politiskt betydelsebärande värderingar.

Grammatiken är den språkliga deldisciplin där det patriarkala tänkandet tydligast framgår, enligt Deborah Cameron. Genom grammatikens höga status och preskriptiva kraft har grammatiker »lurat oss» att tro att konstgjorda analytiska distinktioner egentligen ligger i språkets natur. Det blir således en viktig uppgift att visa den ideologi som ligger bakom vissa språkvetenskapliga anspråk.

Ett vanligt drag i patriarkalt tänkande är tendensen att beskriva företeelser i mänskligt liv och i universum utifrån motsattpar, såsom förnuft/känsla, ordning/kaos, ljus/mörker, man/kvinna. Inom informationsteori arbetar man alltid med »vägskäl», x eller icke-x. Detta är ett gångbart arbetssätt för konstruerade språk men inom mänskligt språk är betydelsenyanterna mer förfinade. Ändå har försök gjorts att med liknande metoder fastslå ords betydelse. Inom komponentanalys har man således ställt upp motsattpar som +levande/–levande, +mänsklig/–mänsklig, +manlig/–manlig (varvid det sista betecknar 'kvinna').²⁴ Inom språkvetenskapen förstärktes en redan lång tradition av binärt tänkande med Saussure och strukturalismen. Saussure gav stor tyngd åt kontraster när han »kartlade» språkstrukturerna, och han befäste sin egen forskarställning genom att formulera

motsattpar såsom langue/parole, syntagmatiska/paradigmatiska relationer, synkroni/diakroni. Det Saussure åstadkom med denna sortering var att ge språkforskningen högre vetenskaplig status – den blev mer lik naturvetenskaplig systematik.

Alternativa synsätt på språk

Att undersöka motsattpar i språket, såsom manligt/kvinnligt, svart/vitt, levande/dött, mänskligt/icke mänskligt, blir därför naturligt och relativt lättåtkomligt. En del teoretiker (liksom Saussure) hävdar att dessa drag är medfödda och att indelningen i motsattpar är ett viktigt element i människans kunskapsbyggande. Men Deborah Cameron ställer nu frågorna: »Existerar det faktiskt motsattpar i språket, vilket mycken språk teori vill hävda, eller är de bara analytiska konstruktioner?» och »Om vi skulle ha en tendens att tänka i motsattpar, oberoende av om de reflekterar faktiskt existerande motsättningar eller ej, ligger då denna tendens i vår medfödda disposition eller har den blivit inpräglad genom fostran och utbildning?».²⁵ Om vi tror på – eller bara oreflekterat anammar – en övergripande motsättning i tillvaron mellan t ex manligt/kvinnligt så blir det lätt att bygga in den i språket. Många motsattpar i vår kultur är dock enligt Cameron »falska» och det blir därmed en viktig uppgift för forskare att slå

hål på det språkvetenskapliga axiomet att mening skulle byggas i dikotomier.

Många av de motsatspar vi brukar är helt enkelt sekundärt inlärd och ligger inte i vår hjärnas disposition, säger Cameron. Varför skulle svart och vitt för ett barn upplevas som motsatser? Eller förnuft och känsla ses som två diametralt motsatta begrepp? I stället för att låta oss som barn få träna oss att se nyanser och kontraster, lär oss skolan att tänka i tvåvärdiga motsättningar.²⁶ Manligt/kvinnligt upplevs i många samhällen som en grundläggande dikotomi, menar Hélène Cixous och många med henne, där det manliga är normen och det kvinnliga en avvikelse (Cameron, s 62, Moi 1985). Simone de Beauvoir säger redan med titeln på sitt klassiska verk *Det andra könet* att kvinnlighet i vår kultur konstrueras som just en avvikelse från normen. Liksom i många andra fall, t ex beträffande förnuft/känsla, ordning/kaos, råder det alltså en asymmetri i motsatsparet; motsatserna är inte lika mycket värda. Men kvinnor är inte en motsats till män, utan kvinnor och män är olika varandra, säger Cameron. Motsatsen manligt/kvinnligt är en extra-lingvistisk konstruktion, dvs förklaringen till dess existens ligger utanför språket. Men denna konstruktion ges auktoritet genom att den oupphörligt projiceras och återskapas i språket. Fenomenet reflekterar helt enkelt en mycket omfattande patriarkal hållning, som gör att varje område av mänsklig verksamhet invaderas av en sexuell dikotomi. Onekligen är existensen av motsatsparet manligt/kvinnligt med sina politiska och kulturella laddningar av stort intresse för språkforskare.

Ett språkspel ur vardagslivet

Jag vill nu avrunda genom att återknyta till språkspelsbegreppet, som jag presenterade i början av artikeln, och ge exempel på ett språkspel där många av de resonemang som jag tidigare berört kan flätas in. Förutom det på ytan mer eller mindre synliga, är våra språkspel genomsyrade av värderingar och tysta, aldrig redovisade antaganden, som for-

mats alltsedan vår första kontakt med omvärlden. Språket *bär* vår världsbild, människosyn, jagbild etc. Med det grundantagandet blir det omöjligt att låsa fast språkets innebörder i exakta definitioner. De mer betydelsemättade nivåerna i språket kan vi – enligt Wittgenstein – bara närma oss genom exempel och genom resonerande förklaringar.

För att söka förmedla hur ett språkspel kan ses som ett uttryck för bakomliggande värderingar återger jag en autentisk händelse ur vardagslivet. Händelsen måste då ses som ett bland många möjliga uttryckssätt inom ett givet språkspel – den ingår i ett större sammanhang, ett sätt att uppfatta och förhålla sig till »världen».

På en buss i en medelstor svensk stad berättar en chaufför över högtalaranläggningen en historia:

»Två polare satt hemma och drack sprit hos den ene en fredagskväll. Framåt tolvsnåret ville den ena åka till stan och skaffa fruntimmer.

– Ta och gå ut till min sugga i lagårn, det går lika bra.

– Nej, jag far till stan i stället.

Efter några timmar kom polaren tillbaka från stan och frågade om erbjudandet stod kvar. Det gjorde det så det var bara att gå ut i lagårn.

Suggans ägare somnade men vaknade efter ett par timmar och fann att polaren inte återvänt. På väg mot lagårn mötte han honom, blodig och med söndertrasade kläder.

– Vad har hänt? Har du blivit rånad?

– Nej, men det var svårt att få suggan på rygg.

– På rygg – det gick väl lika bra när hon stod som vanligt?

– Njaa, men man vill ju pussas lite först.»

Händelsen påtalades av en passagerare till bussbolaget, vars ledning tydligt tar avstånd från det inträffade genom att avskeda föraren. Fackföreningen går emellan och föraren får stanna kvar på sitt jobb men tilldelas en rejäl varning. Under några veckors tid diskuteras händelsen i press och radio, både på riksnivå och lokalt, och på arbetsplatser och i hem. I lokalpressen upprörs en far över att hans bussåkande barn ska behöva utsättas för liknande historier, och andra är allmänt indignerade över det opassande i chaufförens beteende. Men mest synligt och kraftfullt

är stödet till föraren; han får en mängd sympatittringar som påpekar det absurda, som man tycker, både i anmälan och i avskedandet. Många anser att »det där var väl inget, värre har man ju hört», andra anser att historien är rumsren eftersom inga »snuskiga» ord förekommer.

Journalisternas återkommande diskussion och klara ställningstagande visar att de ser själva påtalet av händelsen, passagerarens amälan till bussbolaget, som en överkänslighet. »Den glade busschauffören» får inte vara glad längre och har nästan förlorat jobbet pga en humorlös anmälare. Själv uttalar sig busschauffören i radio och tidningar: »Jag vill att folk ska ha trevligt i bussen. Historien var inte rå, det fanns inga könsord med.»²⁷ Och det är bara en enda person som har tagit anstöt av den lilla »fräckisen»!

Språkspel och människosyn

Men historien är något mycket mer än så. Här speglas – som i mängder av historier av samma valör – en människosyn; vi får en inte särskilt smickrande bild av män, en stor portion kvinnoförakt, där kvinnor inte är människor utan bara kön och därmed i »nödsituationer» utbytbara mot suggor, och en syn på sexualitet som konsumtion och på kvinnor som sexuell förbrukningsvara.

Den anmälande passagerarens protest är en protest mot allt detta, mot hela språkspellet och dess underliggande värderingar. Protesten riktar sig mot förarens historieberättande och därmed godkännande av historiens innehåll, mot den aktivitet som beskrivs och mot jämförelsen av kvinnor med suggor. Den riktar sig också mot tvånget i situationen, att vi tvingas lyssna på något som förnedrar oss. Men om berättarens och journalisternas språkspel är det som de flesta eller »tolkningsföreträdarna» delar, så framstår protesten som obegriplig – det gällde ju bara en liten fräckis som »en enda» person tagit anstöt av.

Varje historia som berättas förtäljer alltså också något om den person som berättar den och om den livsform eller det språkspel som personen lever i. Vid historieberättande an-

tar man att lyssnarna i stort delar de tysta värderingar som historien är ett uttryck för – man tror sig dela samma språkspel eller samma livsform. Detta att det är möjligt att offentligt återge den ovan citerade historien, vars värderingar på intet sätt är sällsynta, visar att berättaren godkänner historiens underliggande värderingar och också tror att lyssnarna gör det.

Journalisternas spegling av händelsen visar att historieberättaren delvis kan ha rätt i sin förmodan.²⁸ Med sin hållning bidrar medierna till ett osynliggörande av det som historien på ett djupare plan handlar om; ett uppbyggande av (eller ett förstärkande av) människoförakt överhuvudtaget, ett legitimerande av kvinnoförakt (objektivering av kvinnor, betonande av kvinnors närmare släktskap med naturen – här utbytbar mot suggan!) och av mäns »överordning» samt ett förtingligande av sexualitet. Om vi tycker att historien är »berättigad» eller »rolig» så visar det att vi rör oss i ett hemtamt språkspel med för oss självklara värderingar. Språkspelet innefattar ju en mängd nyanser som vi endast kan snudda vid – mycket i språkspellet förblir omöjligt att binda i ord, i de enskilda fraserna. Språket är genomsyrat av våra värderingar och intressen. Det enda sättet att kritisera ett språkbruk blir då att söka skärskåda de attityder som ligger inbakade i det, alltså att ge sig in på en kritik av de begrepp och antaganden som ligger »bakom orden».

För feminisitisk forskning blir det angeläget att blottlägga de ideologiska mönster som upprätthåller patriarkatet. Med sin »följsamma natur» ger oss språket utrymme att forma tänkande och kunskapssyn och att mer eller mindre fördolt överföra fördomar och värderingar. Därmed blir språket ett synnerligen viktigt område för en sådan forskning. Men en levande språkvetenskap måste gå utanför sina snävt lingvistiska gränser och ingå i och diskutera större sammanhang.

- 1 Mitt val av teori grundar sig på det större förklaringsvärde som språkspelsbegreppet fick för mig då jag ville närma mig språket och begreppsvärlden hos starkt datorintresserade ungdomar.
- 2 Exemplet hämtat från Tore Nordenstam »Språk och handling» ur *Ideologi och systemutveckling* av Bo Göranson (red).
- 3 Birgitta Allard kallar detta icke-verbala språk för »mammiska» (föreläsning i Umeå, 18 januari 1988). Uttrycket står för den kommunikation som sker mellan spädbarn och vuxna och som bl a tar sig uttryck i gester, miner och överdrivna munrörelser, tonfall och röstlägen hos den vuxna, vilka besvaras med joller, kroppsrörelser etc av barnet. Även för vuxna kvarstår i princip förmågan att som mottagare tolka »mammiskan», men denna förmåga avtrubbas vartefter vi lär oss ord och begrepp och börjar tillskriva verbala kommunikationsformer större värde än de icke-verbala.
- 4 I *Barns språk: teorier och iakttagelser* (s 29) kallar Sven Strömquist denna komplexa förmåga för den tvärmodala perceptionen.
- 5 Wittgenstein diskuterar och exemplifierar oavlatligt språkspelsbegreppet i sin senare produktion. Det centrala verket där, *Filosofiska undersökningar*, kan läsas som en rik exempelsamling på språkspel.
- 6 Resonemanget i detta stycke bygger på Ingela Josefsons arbetslivsforskning, redovisad bl a i Ingela Josefson, Peter Gullers m fl, *Begränsning och förståelse*.
- 7 Tor G Hultman, »Talar läraren till en flicka eller en pojke?» Serien *Språk och kön i skolan*, 6:1981.
- 8 I *Reproduction in education, society and culture* talar Pierre Bourdieu och Jean-Claude Passeron om »symboliskt våld» inom utbildningssystemet. Det är ett tvång som riktar sig från pedagoger mot dem som undervisas och det innebär att mottagarna fostras till de etablerade förhållningssätten genom att ständigt bli »korrigerade».
- 9 Resonemanget i detta textstycke liksom i det följande bygger på Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science*.
- 10 Carolyn Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*.
- 11 Jag menar då inte att detta i vår tid främst gäller naturvetenskaperna – tvärtom har naturvetenskaperna under 1900-talet pga omvälvande upptäckter ofta tvingats till nytänkande. Däremot har sådana förhållningssätt ibland präglat områden inom samhälls- och humanvetenskaperna. Så t ex har nyligen en tjänstetillsättning inom litteraturvetenskapen blottlagt ämnets låsning till i grunden naturvetenskapliga värderingar. De sakkunnigas yttranden avslöjar »de dolda förutsättningarna för vad som tillåts vara vetenskap», anser Magnus Florin, Anders Olsson och Ulf Olsson i en artikel i *Dagens Nyheter* 19 september 1988. Horace Engdahl – den i detta fall problematiska tjänstesökanden med en avhandling i essäform – får visserligen beröm av samtliga sakkunniga för sitt arbete. Han tillskrivs »inträngande analytisk skärpa», ett »teoretiskt insiktsfullt perspektiv» och en närmast virtuos intellektuell förmåga. Men i tjänstetillsättningen vänds dessa värdefulla kvaliteter emot Engdahl: han har inte formulerat sig i en vetenskapligt sett tillfredsställande form och inte nog baserat sin forskning på redan etablerade metoder och tidigare fastställda resultat. Trots den mer kunskap som hans forskning förmedlar och den stimulerande öppning för en vidare förståelse av den skönlitterära texten han därmed skapar, underkänns hans arbete i detta litteraturvetenskapliga sammanhang. Till tjänsten förordas de som vet att värna om ämnets gränser. Hellre än att traditionen rubbas får forskningen lida en förlust, menar artikelförfattarna.
- 12 Carolyn Merchant, »Isis nya medvetenhet», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 4, 1984.
- 13 Jag är medveten om att upplysningstidens prisande av förnuftet och det klara tänkandet mer får ses som en reaktion mot, som man tyckte, alltför känslobaserade förhållningssätt till världen än som en motinstans till erfarenhetsbaserad kunskap. (Hos Platon och Bacon ställdes ju förnuftet mer mot vardagskunskapen och vardagserfarenheten. Också Bacon satte rationell analys i högsätet men såg det vetenskapliga experimentet och observationen som en oundgänglig bas för förnuftet.) Men jag anser att upplysningstidens män samtidigt som de gick emot »känslan» skärpte kravet på ett tydligt formulerande av kunskap och något att basera förnuftet på och den basen blev observationerna, det klart iakttagbara och avgränsade. Rationell analys läggs alltså som ett förståelseinstrument över observationerna – man tolkar hellre utifrån modellen än utifrån erfarenhet.
- 14 Esaias Tegnér, »Epilog vid Magisterpromot-

- tionen i Lund 1820».
- 15 Beträffande konstruktionen av kvinnors sexualitet, se bl a Germaine Greer, *Sexualitet och öde – den mänskliga fruktsamhetens villkor*.
 - 16 Föreläsning av Jacqueline Zita i Umeå, 8 september 1987.
 - 17 Exemplet hämtat från Zitas föreläsning, se not 16.
 - 18 Resonemanget i detta textstycke bygger på Deborah Camerons diskussion kring sexualitet och språk i *Feminism & Linguistic Theory*.
 - 19 Beträffande nedsättande tillmälen säger Lars-Erik Edlund i sin avhandling *Studier över nordsvenska Ortsböcknamn* (Umeå, 1985) att »valet av feminina ord tillför bildningen en extra nedsättande komponent». Han påstår att öknamnsbildningen som sådan ofta är uttryck för en stark etnocentrism, och att öknamn skapas av män i mansdominerade situationer (s 235, 242). – Jag hänvisar också till not 8 ovan om »symboliskt våld».
 - 20 Uppgiften hämtad ur Carolyn Merchant, »Isis nya medvetenhet», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 4, 1984.
 - 21 Undersökningen redovisas i JämO:s tidning *Jämsides* nr 1/1989.
 - 22 Kapitlet »The Woman» i Otto Jespersens *Language: Its Nature, Development and Origin*, har ofta kritiserats för att Jespersen tillåter sig att fälla en mängd värdeomdömen om kvinnors (och mäns) språk. Han förutsätter att läsarens igenkännande är bekräftelse nog på vederhäftigheten och objektiviteten i hans uttalanden. Så t ex tillskrivs kvinnor ett överdrivet bruk av oavslutade utrop (Well, I never!) och detta anser Jespersen vara ett språkligt symptom på »a peculiarity of feminine psychology» (s 251). De exempel han anför för sitt resonemang hämtar han ofta från manliga författares skönlitterära gestaltning av kvinnor, t ex »she thought in blanks, as girls do, and some women» (Meredith s 251). Utifrån experiment konstaterar Jespersen också att kvinnor talar och läser snabbare än män men »this rapidity was no proof of intellectual power and some of the slowest readers were highly distinguished men». Kvinnors snabba tal beror på att deras vokabulär är så föga omfångsrik och att de ämnar de befattar sig med är så enkla. Män reflekterar mer över vad de säger, rör sig med svårare ämnen och söker i ett vidare spektrum av ord, anser Jespersen (s 252). (Se också Deborah Cameron, *Feminism & Linguistic Theory*, s 33.)
 - 23 Begreppet är lånat från Pierre Bourdieu: »Vad det vill säga att tala. Det språkliga utbytets ekonomi», *Skeptron* 1, 1984.
 - 24 I *Man-Made Language* (s 19 ff) refererar Dale Spender till lingvisten Geoffrey Leech som i sitt arbete *Towards a Semantic Description of Language* (1968) just använder termerna »plus male and minus male to distinguish masculine from feminine». Värdeasymmetrin i dikotomier av detta slag leder tanken och påverkar vår syn på verkligheten.
 - 25 Deborah Cameron, *Feminism & Linguistic Theory*, s 58.
 - 26 Aa, s 58.
 - 27 *Västerbottens Folkblad*, 16 februari 1988.
 - 28 Ulf Elfving kommenterar i en radiointervju med bussbolagets chef busschaufförens »goda intention»: han ville bara underhålla och sprida trivsel.

LITTERATUR

- de Beauvoir, Simone, *Det andra könet*, AWE Geyers, Stockholm, 1986.
- Berner, Boel (red), *Skola, ideologi och samhälle*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1977.
- Bourdieu, Pierre, »Vad det vill säga att tala. Det språkliga utbytets ekonomi», *Skeptron* 1, Symposion, Stockholm, 1984.
- Bourdieu, Pierre, Passeron, Jean-Claude, *Reproduction in education, society and culture*, SAGE, London, 1977.
- Cameron, Deborah, *Feminism & Linguistic Theory*, Macmillan, London, 1985.
- Edlund, Lars-Erik, *Studier över nordsvenska Ortsböcknamn*, Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, Serie B Namn Nr 2, Umeå, 1985.
- Fox Keller, Evelyn, *Reflections on Gender and Science*, Yale University, New Haven, 1985.
- Greer, Germaine, *Sexualitet och öde – den mänskliga fruktsamhetens villkor*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1984.
- Göranzon, Bo (red), *Ideologi och systemutveckling*, Studentlitteratur, Lund, 1978.
- Hultman, Tör G, »Talar läraren till en flicka eller en pojke?». Skriftserien *Språk och kön i skolan*, nr 6, Lund, 1981.
- Jespersen, Otto, *Language: Its Nature, Development and Origin*, Allen & Unwin Ltd, London, 1922 eller senare.
- Josefson, Ingela, Gullers, Peter m fl, *Begripa och förstå*, Arbetslivscentrum, Stockholm, 1983.
- Merchant, Carolyn, *The Death of Nature: Women,*

- Ecology and the Scientific Revolution*, Harper & Row, San Francisco, 1983.
- Merchant, Carolyn, »Isis nya medvetenhet», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 4, 1984.
- Moi, Toril, *Sexual/Textual Politics*, Methuen & Co Ltd, London, 1985.
- Spender, Dale, *Man-Made Language*, Routhledge & Kegan Paul, London, 1980.
- Strömquist, Sven, *Barns språk: teorier och iakttagelser*, Liber, Stockholm, 1984.
- Tegnér, Esaias, »Epilog vid Magisterpromotionen i Lund 1820».
- Wittgenstein, Ludwig, *Filosofiska undersökningar*, Bonniers, Stockholm, 1978.
- Tidningsartiklar:
- Dagens Nyheter*, 19 september 1988.
- Västerbottens Folkblad*, 16 februari 1988.
- Jämsides*, nr 1, 1989.
- Föreläsningar:
- Allard, Birgitta, Umeå, 18 januari 1988.
- Zita, Jacqueline, Umeå, 8 september 1987.

SUMMARY

Wittgenstein's concept of language-game provides the starting point for my research. Language, and the situations where language is learned, structures the conceptions we have of our selves, others and the world. Thus interpretations of various phenomena vary depending on our own personal experiences (sex, class, ethnicity, work, etc.). Language not only communicates information, but also structures our attitudes and set of values. For it is through language that we melt together our thoughts, feelings and knowledge.

This essay briefly discusses the ways to describe and value knowledge and the division of male and female work. Among the issues touched upon are the »objectivity» of science, the construction of sexuality, the value(s) of work, sexu-

ality and language, and the science of language. To illustrate my discussion I give an example from »everyday» life.

The readiness to value men and women asymmetrically – as well as male and female knowledge and work – is the fruit of thousands of years of tradition. Valuable knowledge, in different forms, and the competence to formulate important thoughts in words has been ascribed to men. This has been emphasized by such »great thinkers» as Plato and Bacon. »Woman» was often synonymous with »nature»; for example the exploitation of nature with the advent of the scientific revolution has often been described as the conquest of a woman.

Women's sexuality has similarly been assessed and formed by a patriarchal standard. Sexually tinged verbal violence is just one more way to control and dominate women.

Female language differs from male language, and is often valued as less accurate and logical. Throughout history there have developed notions of the »right way to be, think and talk». In one way it can be argued that patriarchy has »determined» language, yet in another way this is fundamentally wrong. There is no such thing as a fixed meaning of a word in our daily language, because meaning continually changes through usage. Yet the institutions of society and their customs, rituals and patterns are shaped by men. Thus it is men's conceptions of what is »good», »right» and »valuable» that have determined what is the »right language». According to Cameron, male thinking and male traditions have dichotomized the world into an either/or state (male/female, active/passive, light/dark). There is good reason for linguists, among others, to begin asking questions about what interests lie behind our assumptions about the »nature» of language.

Eva Erson
Institutionen för nordiska språk
Umeå universitet
901 87 Umeå